

MAGYAR ÍRÓK LEVELEI GRÓF SZÉCHENYI FERENCHEZ.

(Második közlemény.)

Horváth Adám levelei.

2.

Nagy Méltóságú Gróff Királyi Belső Titkos-Tanáts Úr
Kegyelmes Uram!

El-szomorodtam, meg-vallom, hogy Excellentiád válassza későtskén érkeztet; s' annyival későbbben, mivel az Egerszre lévén utasítva tsak most e' folyó Hónak 10^{dik} én Köz Gyülekezettünk alkalmosságával vehettem: de tsak ugyan nem tsüggedt úgy el bátor bizodalمام, hogy a' késedelmét kérelmem' meg-vetésére magyaráztam volna: Kegyes válassza pedig Excellentiádnak hogy Egerszre volt utasítva, az engemet abba a' gyanúságba hozott, hogy talán minapi panaszkodó Levelemből ki találtam felejteni azt; hogy Fűredi Hajlékom, Fundusával együtt és annak Curialitásával, (cum omnibus Regalibus et territorialibus beneficiis, a' mint mondani szoktuk) tsak ugyan megmaradt birtokomban, volt Feleségemtől lett el-válásom után is és ez eránt a' Sententiában is emlékezet vagyon, de vagyon különösen örökös be-vallás is: és így még eddig állandó lakásom itten vagyon.

Kegyes ajánlása Excellentiádnak, még több mint az én aláztos könyörgésem kívánt, a' mint hogy azt aláztosan köszönöm; 's egyszersmind ajánlom is magamat minden kitelhető szolgálatokra. Kutast mihelyt parantsolja Excellentiád, mindjárt fogom mérni: Soprony Várme gyébe is örömeti udvarlok, és ha a' munkák felesek, kívánt ha Delineatiokból állanak; azzal fogom Excellentiád' kegyességét, meg-érdemleni igyekezni, hogy ha javallásim, mellyeket személy szerént tenni fogok, tettzendenek, a' mérésre teendő költségét egy negyedrésszel meg kevesitem; mellyet hogy a' Theoria és serénység, mind a' Birtokosnak, mind magamnak nagy hasznával könnyen meg tehetett, már több helyeken próbáltam.

Kutasi villongásokról méltóztatott Excellentiád emlékezni Levelébe; annak pedig már úgy tartom hogy vége vagyon, és én éppen arról emlékeztem minapi aláztos levelemben; hogy az egyezés szerint meg-határozott osztály lineának papirosra leendő jegyzését én reám bizta Dervarits Fiscalis Úr, és hogy én azt véghez is vittem, 's a' mappát Dervarits Urnak ált a adtam.

Ez egy újsággal udvarlok Excellentiádnak, hogy minapi Levelemnek datuma után tsak hamar én ismét meg házasodtam,¹ tartván töle ne hogy a' Törvénybe iktatott engedelemmel élni el-késsem: de azomban, hogy mind volt-feleségem' gyanúját, mind a' világ' hal-vélekedését el kerüljem, olyan. Leányt vettem, a' kivel az előtt sem semmi társalkodásom, sem még tsak személyes ismeretségem sem volt; egyéb aránt jó és régi nemből való Sárközy nevezetű,² de nem olyan világias mint az első, 's éppen tsak nekem való. Házosságom mindazáltal abban meg nem akadályoztat, hogy Excellen-

¹ Második felesége Sárközy Jusztina; 1798-ban szept. 16-án halt vele egybe

² Sárközy Istvánnal, zalavármegyei alispánnal volt rokonságban.

tiádnak udvaroljak, akarmelly szolgálattal is, a' minthogy mind tsekélylly ajánlásomat, mind személliyemet tovább is Nagy Kegyességibe ajánlván mélylly és örökös tisztelettel vagyok

Excellentiádnak
Füreden 15^a Xbr
1793.

alázatos szolgálja
Horváth Ádám mp.

(Negyedretü iv. Boritéka nincs.)

3.

Anno 1798 13 a Apr. Vályi András¹ Professor Ur' Magyar Ország' le-írása² nevü könyvére, vagy az arrúl ki adott leg-újjabb tudósítására,³ alázatos vélekedése az alúl írtnak.

A' Szándék jó és Szent; a' mennyiben az, Magyar Országának külömbkülömbféle szép tulajdonságait, terméseit, viszontagságait, és külömbféle nevezetességeit, akarja a Világgal közleni: és midön ezeket, a' magok igaz, és betü szerént való értelmekben, az Auctornak, Ns. Somogy Vármegye' részirül tudtára adjuk: valamint az egész Magyar Ország' le-írását diszesíteni, és tökéletesíteni fogjuk; úgy egyszersmind megyénket, mellyrül némelly tekintetekben, sokan, bent az Országban is vékonyan itélnek, nevezetessé tehetjük: Mert a' Magyar Historia sem lehet-el Somogy Vármegye le-írása nélkül, melly olly jókora részit teszi Magyar Országának: ellenben Somogynak is, és az abban lakó feles számú Fő nemességnek, úgy³ tetszik hogy szüksége van arra, hogy a jobb oldalrül űsmertessen; és ne tsak némelly alatsony sorsú szolgálírul 's jobbágyírul, hanem birtokossairül is; ne tsak népetlen pusztajírul, hanem Civilizáltabb Helységeirül is; ne tsak homokjárul, hanem termékeny részérül is. Mert, hol van egy rakáson annyi szép tulajdonság mint itt? akar azt a' földre értsük, akar arra a' mit a' föld hordoz: Van itt Erdő, mező, rét, víz, hegy, völgy és róna térség; van tenyészte mindenféle marhának, és sem télen sem nyáron, egyik sem szorúl más Megyére: van mindenféle vetemény. Történetei pedig, és viszontagságai, a' Magyar Historiát, Szent István király idejétül fogva világosithatják. Somogyvár' és Sziget környéke, mennyi nevezetes történetekre emlékeztet, és Tihannak által ellenben Endröd tájja? Sok pusztákban, sőt az erdei vad fák közt, máig is megvagynak a Török ültetmények. — Somogyban van a' nyitja annak a' Csatornának, mellyen hajdan a Rómaiak a Balaton vizét a Dunába tsapolták. — Az Okor vize mentében vólt a' Szent Háromság-Tagadóknak leg-meg-feneklettebb fészke, onnan leg-későbbben irtathattak-ki; mellynek szembe-tünő jele, az ott lakozó Parasztok közt máig is meg maradott Erdélyi Dialectus. Az illyenek nélkül mind nem lehet-el egy tökéletes Magyar Historia. — Miért mondja egy régi Deák Historicus, hogy a Somogy Vármegyei bor második jóságú bor Magyar Országon? holott borainkat az ujobban elhiresedett bor termő helyek betsmérelük. — Miért rosszalják a' Somogyi

¹ Vályi András (1764—1801), író, egyetemi tanár.

² *Magyar Országának leírása*, mellyben minden hazánkbeli Vármegyék, Városok, Faluk, Puszták; . . . feltaláltatnak. Budán 1796—99.

³ Vályi 1798. február 7.-én körlevelet küldött a megyéknek, amelyben munkája számára adatok megküldését kéri. V. ö. Vályi i. m. II. k. *Előszó*.

búzáat a' Mező földiek minden jó ok nélkül? — Ezt mind a' Somogy' le írása világosíthatja meg? — Miért nints Somogynak a' kereskedésben előmenetele,² holott valamint a' természetben, úgy az el-adásnak könnyítésében is önként kínálkozik a Természet: 's miként lehet ezeken segíteni; — ezek mind a' Commercialis dolgot elő mozdító állapotok.

és így a hasonlókat, mellyek egy magyar Historiára szükségesek, és magunknak valósággal hasznosak, el halgatni, 's meg tagadni egy jó igyekezetű könyvirótól, valósággal kár volna, és véték: De ugyan azért

Az Auctortól fel tett nyolcz kérdésekre¹, itéletem szerént csak annyiban szükséges a' felelet és tudósítás; a' mennyiben azon kérdések, a' czélul vett 's fent elő számlált tulajdonságukon 's különösségeken túl nem mennek. — És úgy tetszik, hogy ha hibáztak is némelly Megyék eddig, a' tudósításnak halasztásával, bizonyos, és az Auctor levelében elő számlált tartózkodás miatt: de még is az Auctornak életszokkai kifejezett szemre hányását meg nem érdemlették. — Mert ha az Országnak, Felsőes Josef Császár alatt lett Öszve írása, — ámbár az, mint füstbe ment, és valósággal törvényesen Cassalt dolog, úgy gondolhatott, — szolgálhatott még is arra, hogy minden új Portarum Connumeratió nélkül, több Portátul fizessen Somogy Vármegye Hadi segítséget, mint a' Törvényes Portáji vólnának: 's lehetett egy amnistialt Conscriptióból meg állapított ejectatiót, ki-számolást tsinálni; miért ne lehetne egy olyan könyvből, (ha az akaratumknál kifizebb terjeszkedik) melly köz egyezésből, és Felsőbb rendelések mellett irattatik, és így sem titkosnak, sem tilalmasnak nem tartathatik. — Nem irom azt alacsony gyermekes félelemből; mert azt én is tudom, hogy ha egy Földes Úrnak faluja más nevére íratik, vagy tévedésből, vagy zálogolások, 's más olyas környül-állások' tekintetéből; azért az a' Földes Ur elnem veszti az Örökséget: — ha azt olvasom, hogy Somogy Vármegye itt hegyes völgyes, amott egyenes térség, hogy abból az ellenség Mars útát tudjon tsinálni magának, attúl sem tartok: — értvén ezt többekre is, a' mik azt a' Punctumot illetik: — Ha azt irom; hogy ez a' falu, vagy ez a' Pusztá az enyim; abból még senki sem tanulja-meg, mennyit bírok? — De tudom azt is, hogy míg az a' második kérdés: Magyarok e? Németek e? vagy Tótok? még ilyen nyilvánosság, és közönséges nem vólt is, mint e' Tudósításban; mennyire kétségbe kezdette hozni 15 esztendőül fogva, a' Magyar Nemzetnek valóságos Existentiáját a' hasonló Parificatio? Tudom azt is, hogy a' különböző vallásúak' számának öszve hasonlítása, mennyi ellenkezésekre adott alkalmatosságot, a' 90 diki Diaetában? Azt sem lehet pedig tagadni, hogy az ötödik kérdés, a' másodikban, harmadikban és negyedikben el-halgatott mennyiséget, és mekkoraságot nagyon fogja világosítani. Mellyekhez képepest

1° Az első kérdésre,² jó volna talán a' Mezővárosokat és falukat megnevezni; a' Pusztákról pedig, ha színte azok népesebbek vólnának is, egészen el-halgatni: hanem a' le-írás végén, a nevezetesebb dolgokat a' Pusztákról is lehetne, minden renden kívül meg-említeni: mint példának okáért, hogy a' Szentörsebeti Pusztán, Sziget és Basal között; most is megvan a'

¹ Vályi i. h.

² »Hogy hívják a' helységet?» Vályi i. h.

török gyalog út; és mellette egy kis Cser Erdőben török gyümölcsös maradványok. 's más hasonlókat.

2° A' második kérdésre,¹ vagy leg-végrül átallyában felelni; hogy laknak Somogyban igen kevés Horvátok és Svábok: vagy ha Helységenként felelünk; mindentüvé, a' hol tsak tudnak Magyarul; azt irnunk: magyarizált Horvátok, vag [így!] Svábok.

3° A' harmadikra,² a' hol purum Dominium van, ki lehetne tenni az Actualis Possessor nevé; egybűtt pedig, a Familiát átallyában, és egy két potior Compossessor: a' le-írásnak véginn pedig ki tenni világosan, hogy a' Jussok nintsenek leirva; hanem a' mostani Birtokosok, akar azok zálogos, akar örökös jussal bírnak.

4° A' negyedikre³ talán tsak azt lehetne felelni, hogy mitsoda Templom van, ez vagy amaz helységben? a' hol pedig nints, hogy ez vagy amaz Maternek filiája, mind a' Catholicus, mind a' Protestans részről.

5° Az ötödikre⁴: A' Ns Vármegyéből Szigetet, Kaposvárt, és Attádot, a' külső Vármegyéből pedig Veszprémet és Kanisát lehetne fel-tenni, hogy Óra számra mennyire van? és ezt tsak a' tsupa kereskedésre való tekintetből.

6° A' Hatodikra⁵ nehéz az egész Vármegyéről igazán felelni.

7° A' Hetedikre⁶ és nyólczadikra,⁷ egyenesen lehetne felelni.

Ezek szerént is pedig egy ember maga, bizonyos és elegendő le írást nem tehet: ha tsak némelly helyekre, leg-alább a' nagyobb Dominiumoknak fejeihez utat nem tesz. Én magam bizonyos tudományomról 43 helységnél, és 34 Pasztánál többet, úgy a'mint a kérdések kívánják, nem tudnék le-írni. Azokkal örömet udvarlok a' Tettes Ns Vármegyének. *Horváth Ádám mp.*

(Kívül a hátlapon: Vályi András Professor Ur Magyar Ország' Le-írása nevű könyvéről OPINIO Ns Somogyvármegye' Parantsolatjából
(Két negyedretű iv.)

Decsi Sámuel levele.

Nagy méltóságú Gróff
Kegyelmes Uram!

Az ide zárt levelnek [sic!]⁸ originalissát tegnap dél után vévén, felettébb meg szomorodtam, hogy Excellentiád, a' ki másokkal az irigységig szokott jól tenni, másoknak ingerlésekre, velem, mint a' hazának leg haszontalanabb tagjával úgy akar bánni. Míg élek, mindenkor bánom, hogy nemzeti nyelvünknek előmeneteléért tsak pennát is fogtam kezembe, mert a' mint keservesen tapasztalom, valamint másoknak, úgy nékem mártýromságot kell érette

¹ «Magyarok e', németek e' vagy tótok, vagy elegyesek lakosai?» u. o.

² «Kitsoda a' földes Ura?» u. o.

³ «Mitsoda Hitben vagy Vallásban vagynak?» u. o.

⁴ «Melly faluk, és Városok fekszenek legközelebb hozzá? és mennyire?» u. o.

⁵ «Hány nyomásra vagy fordulóra van felosztva határja?» u. o.

⁶ «Mit terem leginkább, mit közepszerűen? hegyes e', vagy térséges; . . .» u. o.

⁷ Mivel bővelkedik, és mi nélkül szűkölködik? végre hol árúlják el vagyonyait? . . .» u. o.

⁸ Keresztúry István udvari ágens 1793 december 5-én kelt levele Decsihez, amelyben a Széchenyi nyújtotta kölcsön-visszafizetését követelte.

szenvednem. Mig ahhoz nem fogtam, több tehetségem vólt mint most, másnak sem vóltam egy krajczarával [sic!] is ados; most pedig, a' midőn nemcsak testemnek és elmémnek tehetségeit el vesztegettem a' Hazának hasznáért, olly bizodalomban lévén, hogy csekély talentomomat meg fogja vagy egyképen, vagy másképen jutalmaztatni, másoknak lettem rabjáva [sic!], 's szüntelen vexáltatom.

Jól tudja Excellentiád, mire fordítottát légyen azon pénz¹, nem az én, hanem nemzeti nyelvünknek hasznára, és így nem en [sic!] velem, hanem a' Haza hasznával fog Excellentiád keményen bánni, mellyre lehetetlen, hogy Excellentiádnak jó szive, 's vele született kegyelmessége bírhasssa.

Igaz dolog, hogy minap azt ígertem vala, hogy Mihály napra azon summát le fogom az újság hasznából tenni; ellenben másképen történt a' dolog. A Typographusnak munkáján kívül, a' kit vele kötött Contractusom szerént, minden fertály esztendőben in f. 300 et vltra ki szoktam fizetni, fizettem Alberti Typographusnak² a' Magyar Koronáról irt Könyvemnek³ nyomtatásáért 486 forintokat az újság írás hasznából, ugyan annyit fizetvén már annakelőtte fél esztendővel az arra praenumeráltatott pénzből. E mellett, fizettem 210 forintot Piacsek⁴ Secretarius Úrnak, a' ki az újság írás el kezdésekor engemet fel segített. Ennek felette író deákornak, inasomnak asztalokon 's fizetéseken 's szállásokon kívül minden hólnapban fizetnem kell, az Ujság Szedőnek *Zulágot* 3, az Expeditoromnak pedig 4 forintokat, mellyeket öszve számlálván nem marad tulajdon hasznomra 200 forint. Szállás, asztal, fa, gyertya. egy oly embernek, a' kit senki sem segét, sokba telik.

Ide járul még az is, hogy az Antecessorom Szatsvay⁵ Ur[am] el vívén 600 forintoknál többet az újságra praenumerált pénzből, magamnak kellett a Posta competentiáját ki fizetnem, és így kettős kárt vallanom, mivel nemcsak az, hogy a magam hasznát el vesztettem, hanem annakfelette az abból Typográfusnak 's Póstának competáló rátát [sic!] is meg kellett fizetnem, én pedig, ki tudja látok é tsak egy krajtzárt is az általa el vitetett pénzből — Utollyára több ki vagyon még 800 forintnál az Olvasóknál, mellynek jövő esztendőre ígertek fel küldetését, t. i. minden Olvasóm 2 forintot az utolsó fertályért. — Hogyha mind ezt bé vehettem volna, mind Szatsvay meg küldötte volna az elviit pénzt, a' mint ígerte, ha szintén nem egészen is, két harmad részét ki fizethettem volna az Excellentiád által nékem adott summának.

Ami illeti pedig a' Magyar Koronáról irt munkámat, mellynek nyomtatványat jövő Diligencon meg fogom Excellentiádnak küldeni, azt még mindenüvé le nem küldhettem, rész szerént a' képeknek el nem készülések, rész szerént mostani szorgalmatos dolgaim miatt — A melly helyekre le küldöttem is,

¹ Decsi Széchenyinek 1767 forinttal tartozott. L. Keresztúry levelét, mely Decsi leveléhez másolatban van csatolva.

² Alberti Ignác, bécsi könyvnyomtató.

³ *A magyar szent koronának és az ahhoz tartozó tárgyaknak: históriája.* Bécs, 1792.

⁴ Piacsek Miklós, udvari titkár Bécsben. Nagy Iván id mű, IX. k. 289.

⁵ Szatsvai Sándor (1752—1815) hírlapíró és szerkesztő.

onnan sem vettem még semmi pénzt is, noha igen sokat költöttem el készítettésekre.

Előre el láttam, hogy Görög Uram Berkenynek minapi Casusáért el fog vádolni Excellentiád előtt, és ellenem való haragra indítani, mivel maga szemembe mondta. Azt is képzelem, hogy Görög Uram Berkeny dolgát szépíteni fogja Excellentiád előtt, engemet pedig a' leg rútabb szinnel le festeni. A dolog ebben van: Ennekelőtte két esztendővel metzett nékem Berkeny egynehány képét, u. m. 4 Banderiumot, sz. István palástját és a' Koronát, és noha én sem égyiknek sem másiknak semmi hasznát nem vettem, még is fizettem néki 50 f xr 40. Az általa metzett 4 Banderistáknak nemtsak semmi hasznát nem vettem, hanem e mellett több kárát valottam 50 forintnál, mind azért hogy helyettek másokat kellett készítenem, mind azért hogy egynehány kötés papirost el vesztegettem reája. Ennekfelette tartottam Berkenyt hat hetekig asztalomon, curáltam egynehány izben francia nyavalyajából, nevezetessen mikor szobámba dolgozott most két esztendeje, decoctumának főzése miatt reggeltől fogva délig égette a fátot — Még is, eo non obstante 16 aranyakat praetendált rajtam, holott az egész munkája sem ért volna 25 forintot — Hólnap leszen öt hete nagy részegen hozzám jövőn, nemtsak nagyon lármázott házamban, hanem belém is kapott. Én olly alávaló korbhely emberhez magamat tenni nem akarván, deákom 's inasom által ki vezettem a' szobámból, mellyen ő meg bosszankodván, le ment az utzára, és két nagy hegyes kővel be hajigálta ablakaimat délután 3 és 4 óra közt. Tartván attól, hogy többet is mivel, az éjjeli vigyázó [sic!] által a' Grund-Richterhez é' pedig a' városi tömlőtzbe küldötte, holott a' Criminale forumnak sententiája szerint 4 hétig kellett néki ülni, sőt ha Görög Uram pártját nem fogta volna, több baja is lett volna.

Sajnálom, hogy Excellentiád egy ollyan emberre vesztegeti jótéteményeit, a' kiben minden rossz qualitások fel találhatnának, korbhely, részeges, kurvás, imítt amott tsapongó, soha az académiába nem jár, és Görög Uram is tsak azért fogja pártját, mivel néhányszor hasznát veszi. Ez az igaz és valóságos Species facti.

Akár mint bánnyon Excellentiád velem, ha fel feszített is, én most eleget nem tehetek, hanem arra kötelezem magamat, hogy jövő esztendőben újságaimból, könyveimből 4 angariára le fizetem azon summát, vna cum Intervsurio. Reménytem, hogy valamint eddig, ugy ezután is kegyelmességét fogja Excellentiád hozzám mutatni, és engemet veszedelembe nem ejteni.

Többire obajtott kegyes válaszanak el várása mellett, tapasztalt kegyességébe továbbra is ajánlott, határ nélkül való tisztelettel vagyok

Nagyméltóságú Gróff

Kegyelmes Uram

Excellenciádnak

Bétsben 6^a Decembr[is] 1793.

alázatos kész szolgálja

Doct. Decsý Sámuel

(Negyedréti ív, egy külön lap és egy melléklet.)

Közli: VALJAVEC FRIGYES.